

Referaatvoorstel:

Die tyd van bewussyn: temporaliteit, ervaring en poëtiese vorm in Breyten Breytenbach

Willie Burger – Universiteit van Pretoria

In hierdie lesing word ondersoek ingestel na die rol van temporaliteit in poëtiese betekenis deur die aandag te verskuif van narratiewe opeenvolging na die temporele ontvouing van bewussyn. Volgens narratiewe teorie (spesifiek Paul Ricoeur) ontstaan betekenis deur middel van vertelling juis deur die konfigurasie van gebeurtenisse oor tyd heen. Minder aandag is tot dusver geskenk aan literêre vorms waarin temporaliteit nie primêr bepaal word op die vlak van handelinge (handelingskomposisie oor tyd) nie maar op die vlak van bewussyn. Breyten Breytenbach se poësie bied 'n vertrekpunt om te ondersoek hoedat sekere stromings binne die modernistiese en simbolistiese tradisie gemoeid is met die probleem om bewussyn as proses voor te stel: beweeglik, self-modifiserend en weerstandbiedend teen stabiele konseptuele vaslegging.

Indien bewussyn intrinsiek temporeel is — gevorm deur voortdurende oorgange tussen persepsie, geheue, verwagting en refleksie — loop enige voorstelling daarvan die gevaar om slegs 'n oorblyfsel te word van iets wat dit reeds nie meer is nie. Hierdie bewussyn deurtrek Breytenbach se hele oeuvre. Die gedig funksioneer in hierdie sin as 'n spoor eerder as 'n vaslegging, as 'n akkedisvel eerder as die akkedis self: die gedig is nie die lewende beweging van bewussyn self nie, maar die gestruktureerde oorblyfsel van 'n ervaringsgebeurtenis. Hierdie beperking is egter tegelykertyd die voorwaarde vir literêre betekenis. Indien niks neergeskryf word nie, is daar immers geen gedig nie. Deur die rangskikking van beelde, sintaktiese beweging, verskuiwings in perspektief en patrone van herhaling en transformasie kan die gedig 'n gevoel van 'n ervaring van temporele verbygang voortbring sonder dat dit 'n verhalende dimensie het. Betekenis ontstaan nie primêr uit proposisionele inhoud nie, maar uit die leser se deelname aan die ontvouende konfigurasie van bewustheid wat deur die teks tot stand gebring word.

Wanneer narratiewe handelingskomposisie (emplotment) nie die organiserende beginsel is nie, kan temporaliteit verstaan word as die ervaring van opeenvolgende modifikasies van bewussyn. Tyd manifesteer dan nie primêr as volgorde van gebeure nie, maar as transformasie van aandag, betekenis en perspektief. Poëtiese vorm kan hierdie dinamika struktureer deur die leser te laat deelneem aan prosesse van herinterpretasie en heroriëntering wat oor die verloop van die teks ontvou. Die verstaanbaarheid wat hieruit voortkom, lê minder in tematiese stellings of narratiewe tydverloop as in die dinamiese verhoudinge tussen linguistiese, beeldende en konseptuele elemente waardeur vroeëre elemente retrospektief herbeteken word.

Onlangse neurowetenskaplike navorsing oor bewussyn versterk hierdie klem op proses. In *Being You* beskryf Anil Seth persepsie as 'n voortdurende aktiwiteit waarin die brein deurlopend modelle van die werklikheid genereer en hersien in reaksie op sensoriese insette. Bewuste ervaring is volgens hierdie perspektief nie 'n stabiele gegewe nie, maar 'n dinamiese konstruksie. Sulke benaderings ondersteun die argument dat literêre pogings om bewussyn uit te beeld noodwendig met die probleem van voortdurende

verandering moet worstel: hoe word uitgebeeld sonder om vas te lê? In Breytenbach se hele oeuvre kan poëtiese vormgewing daarom verstaan word as 'n ondersoek na die spanning tussen die vloeibaarheid van bewustheid en die relatiewe stabiliteit van linguistiese struktuur.

Deur Ricoeur se begrip van tyd as narratiewe konfigurasie uit te brei na die vlak van bewussyn, stel die artikel voor dat sekere poëtiese praktyke nie bloot ervaring as handelingskomposisie voorstel nie, maar die voorwaardes ondersoek waaronder ervaring as beweging verstaanbaar word. Deur die temporalisering van bewussyn eerder as die emplotment van gebeure te beklemtoon, dra die artikel by tot voortgaande gesprekke oor nie-proposisionele betekenis in literatuur en oor die rol van vorm in die artikulasie van ervaringsdimensies wat nie tot parafraseerbare inhoud gereduseer kan word nie.